

Dušan LUKAŠÍK v rokoch 1999 až 2002 pracoval ako vedúci analytických prác súvisiacich s dôchodkovou reformou II. piliera a poradca ministra práce sociálnych vecí a rodiny SR. Jeho názor, že zmenené detaily zničia dobré systémy sa pokúsime zdôvodniť v rozhovore, ktorý pripravila redaktorka Anna Komová.

Nezaniká podstata sociálneho systému?

Problematika sociálneho systému SR sa stáva znova aktuálnou témou. Deficit Sociálnej poisťovne sa značne zvýšil a sociálny systém potrebuje spolu s verejnými peniazmi riešenie. Otázkou zostáva, ktoré je to najvýhodnejšie riešenie pre SR?

Pri riešení problematiky sociálneho systému dochádza často k riešeniam, ktoré značne zjednodušujú problematiku na bielo čierne videnie a často riešenia podliehajú politickým cieľom vládnucej strany. Objem nezmyselných sprostredkovateľských provízií rádo vo miliardy korún v roku 2004 a 2005 dokonca hovorí o zneužití politického rozhodnutia v prospech individuálnych záujmov. Počas ôsmich rokov sa sporadicky ozývali dokonca hlasy, že priebežný systém je potrebné zrušiť a rozšíriť kapitálovú zložku a naopak, pred tromi rokmi zas zaznievali hlasy, že výnos pracovnej sily je vyšší ako výnos kapitálu a preto je potrebné keď nie zrušiť, tak výrazne obmedziť kapitálovú zložku. Ako vždy, extrémny sú nevhodné a vystihujú len obmedzený pohľad na problém, kde v prípade sociálneho systému akoby zaniklo jeho poslanie a podstata jeho riešenia. Predsa poslaním sociálneho systému je vyriešiť sociálne riziká občana a jeho rodiny, čo sú presne zákonom vymedzené riziká. To, prečo je sociálny systém zložitý vyplýva z toho, že tu vstupuje zložitý systém sociálnych vzťahov do interakcie s primerane zložitým ekonomickým systémom SR nadviazaným na vonkajšie ekonomické prostredie sveta. Tieto systémy sú v dynamickej interakcii a zároveň samotný ekonomický systém sa dynamicky vyvíja. Postihnúť túto zložitú vývoju si vyžaduje nielen vysokú dávku abstraktného myslenia pre zafinovanie podstatných parametrov systému, ale zároveň prognostické metódy analýz. Ak k tomu pristupujú moderné nástroje kapitálového trhu a riadenia rizík, tak zložitost tejto problematiky vystúpi o to viac.

Predsa však pomerne dlho existovala v médiách debata o „výhodnosti prvého alebo druhého piliera“. Aký je váš názor na túto problematiku?

Táto otázka bola v médiách nezmyselne na-

stolená. Pôvodné riešenie sociálneho systému bolo založené na priebežnom financovaní sociálnych rizík, medzi ktorými bol aj starobný dôchodok, ale aj invalidné či pozostalostné dôchodky a samozrejme celý rad rizík sociálneho charakteru spojených so stratou príjmov. Pôvodný systém mal za cieľ ekonomicky financovať tieto riziká tak, aby spoločnosť mala najnižší náklad pri splnení stanovených kritérií vo forme primeranej výšky dávok. To umožní ako celok minimalizovať náklady pri zachovaní základnej životnej úrovne občana čeliaceho výskytu sociálneho rizika. Umením je vyriešiť sociálny systém zároveň tak, aby vhodným spôsobom stimuloval jednotlivca - občana, aby riešenie sociálneho systému zabránilo zneužívaniu občanom a cez to všetko plnilo svoje poslanie. Sociálny systém nemá vytvárať luxus, ale poslaním sociálneho systému je pre každého občana zabezpečiť istotu dôstojného prežitia počas konkrétneho rizika zaradeného do kategórie sociálnych rizík. Tak, ako bola v debatách interpretovaná otázka výhodnosti či nevýhodnosti sociálneho systému a mali sme tu dva tábory, tak je možné povedať, že argumenty, ktorými bola verejnosť zásobovaná, nemali svoju výpovednú hodnotu a nemali navyše z pohľadu riešenia sociálneho systému vecný zmysel. Ten dôvod je v tom, že často tieto argumenty boli odvodené od účtovných princípov, kde na konci riešenia sa počítalo, koľko voličských hlasov politik dostane, ale nie, ako je potrebné vyriešiť trvalo udržateľný sociálny systém v dynamických zmenách demografie a vývoja ekonomiky. Pretože riešenie sociálneho systému musí byť založené na stimulovaní vnútorných síl sociálneho systému tak, aby sociálny systém aktívne formoval trh práce a stimuloval zakladanie a udržanie trojgeneračnej rodiny. Dôležitosť sociálneho systému pre občana je v tom, že sa s ním stretáva ešte pred narodením sprevádza ho počas jeho života a pôsobí pre občana aj po jeho smrti.

Vráťme sa k riešeniu sociálneho systému, aký je základný zmysel riešenia I. a II. piliera?

Základný zmysel riešenia I. a II. piliera je možné vidieť v niekoľkých podstatných skutočnostiach. V prvom rade dobré riešenie zahŕňa jednu protikladovú individuálnu stimuláciu jednotlivca a požadovanú úroveň sociálnej solidarity. To v sebe zahŕňa príslušnú zložku zásluhovosti a príslušnú zložku redistribučného mechanizmu, ktorým je vyjadrená sociálna solidarita medzi jednotlivými príjmovými skupinami. Štandardný sociálny systém, rokmi overený a fungujúci v mnohých krajinách, sa zvyčajne pohybuje tak, že na príjmovej strane existujú odvody z najnižšej mzdy až po jej trojnásobok. Na strane výdavkov je ale nutné zabezpečiť, aby občania s najnižšími príjmami dosiahli minimálne 1,2 násobok životného minima ako najnižší dôchodok. To odvody z najnižších miezd bez prerozdelenia zdrojov nezaručujú. Sú v zásade len dve možnosti riešenia. Pokiaľ ponecháme na strane výplat dôchodkov zásluho-

vý princíp a budeme vyplácať dôchodky v podobe 1:3 presne ako v prípade odvodov, potom je nutné zdroje sociálneho systému doplniť o všeobecné dane. Výsledkom tohto riešenia je, že zdražie pracovná sila a stane sa naša ekonomika menej konkurencie schopná. To bolo riešenie, ktoré sa zaviedlo za druhej vlády Mikuláša Dzurindu. V zásade vytvorenie II. piliera na princípe individuálneho sporenia znamená zdraženie sociálneho systému od svojej ekonomickej podstaty a zároveň posilnenie zásluhovosti v I. pilieri znamená zvýšený tlak na ekonomicke zdroje. Výsledkom je stav, že sa finančné zdroje sociálneho systému skryte vyčerpávajú, pričom laik o tom ani nevie. Po niekoľkých rokoch sa ukáže deficit sociálneho systému presne tak, ako sa to stalo v roku 2009, hoci odborník o tejto skutočnosti vie už v čase jej realizácie. Riešenie zvýšenia odvodov na 4 násobok najnižšej mzdy má dva dôsledky: zdražuje časť pracovnej sily a v nesprávnej interpretácii toho, že to občan odvádza peniaze do systému, demotivuje časť pracovnej sily s vyšším príjmom. Navyše, ekonomicky sa vzniknuté problémy týmto spôsobom riešiť nedajú, čo fakty z roku 2009 preukázali dostatočne.

Ako je možné riešiť problém deficitu sociálneho systému?

V prvom rade treba jasne formulovať, že systém povinných odvodov do sociálneho systému vychádza z ústavy a obmedzuje slobodu podnikateľa v nakladaní s jeho majetkom v tom zmysle, že je povinný, ak chce zamestnať pracovníka, popri plate vyčleniť prostriedky aj na zaplatenie odvodov a daní. V zásade je pre podnikateľa jedno, či je to účtovne riešené ako odvod z hrubého platu zamestnanca, alebo ako povinná daň, ktorú odvedie zamestnávateľ, tieto peniaze vždy predstavujú náklad podnikateľa. Tieto podmienky predstavujú povinnosť podnikateľa pod hrozbou exekúcie majetku podnikateľského subjektu štátom. V takomto ponímaní štátom nariadených povinných odvodov tieto peniaze predstavujú vždy verejné peniaze. To, čo sa stalo pri realizácii II. piliera je, že verejné peniaze používané vo verejnom systéme sociálneho poistenia sa zrazu rozdelili a povedalo sa v rozpore s logikou veci, že peniaze v II. pilieri sú súkromné peniaze, ktoré budú na súkromných účtoch a budú predmetom dedenia, hoci sú to peniaze odvádzané zo zákona a vynútené štátnymi donucovacími prostriedkami. Tento krok výrazne zvýšil náklady na sociálny systém. Sociálny systém sa skryte vyčerpáva, pričom riešenie v roku 2004 bolo zavedené bez toho, aby bolo povedané, že sa zvýšia dane alebo odvody, t.j. zabezpečiť sa náhrada za výpadok príjmov sociálneho systému. Druhý podstatný moment zavedený druhou vládou Mikuláša Dzurindu predstavuje zvýšenie dávok z priebežného sociálneho systému nad rámec spoločenskej dohody, ktorá bola platná počas aktívneho veku príslušného občana. Populisticky tomu autori hovorili zvýšenie zásluhovosti. Tým sa do sociálny systém zaviedol význam-

ný problém, pretože občania pracovali povedzme 40 rokov pri spoločenskej dohode prerozdelenia princípov 3:1 na vstupe so solidárnym prerozdelením 2:1 a zrazu sa sociálny systém mení na prerozdelenie na strane výdavkov temer k pomeru 3:1. Toto právo občan nadobudne až pri odchode do dôchodku, ale počas 40 rokov, keď sa mal podieľať cez platby zamestnávateľa na vytváraní zdrojov, tak ich vytváral v režime na strane výdavkov 2:1. Je to problém zvýšených nákladov a je to problém ústavného princípu o nadobudnutí práv. II. pilier po zavedení bol nespočetnými novelami v priebehu 2 rokov od zavedenia transformovaný z pôvodne sporivého systému starobných dôchodkov na hybrid sporivého a poisťného systému. Ak definujeme, že pre spoločnosť najvýhodnejší je najlacnejší systém, potom je evidentné, že ekonomicky najvýhodnejšie riešenie predstavuje systém II. piliera, ktorý bude založený na poisťných princípoch s riešením podobne ako v systéme priebežnom na princípe redistribučných mechanizmov zabezpečujúcich prerozdelenie v pomere 3:1 na 2:1. Toto je jedna z podstatných zložiek riešenia, ktoré zladí sociálny systém a zachová jeho poslanie. Individuálny účet umožňuje presne vyjadriť primeranú zásluhovosť jednotlivca vo vyváženej solidarite s jednoduchou kontrolou aj zo strany jednotlivca. Čo je dôležité, zachová sa rovnomerné rozloženie rizika medzi výnos pracovnej sily a výnos kapitálu pri tvorbe starobného dôchodku a poisťné princípy pri ostatných dávkach sociálneho poistenia s primeranou mierou solidarity.

V politických kruhoch sa diskutuje o ďalšom posune veku odchodu do dôchodku na 65 rokov. Bude treba prijať takéto riešenie?

Tieto výpočty sme robili v roku 1999 a 2000. Rôzne ekonomické modely sociálneho systému preukázali, že zvýšenie priemerného veku dožitia slovenskej populácie o cca 8 rokov oproti stavu, kedy bol riešený pôvodný sociálny systém vedie k záveru, že je nutné nájsť riešenie ako predĺženie priemerného veku dožitia finančne zabezpečiť. Rozbory ukázali, že slovenské ženy žijú cca o 8 rokov dlhšie ako muži a že ženy, ktoré majú deti sa dožívajú štatisticky dlhšieho veku ako ženy čo deti nemajú. To sú fakty. Ale je možné a navyše je to správne, aby sa administratívnym spôsobom zvýšil vek odchodu do dôchodku bez zohľadnenia aktuálneho zdravotného stavu občana? Má to opäť posudzovať úradník? Koľko skrivodlivosti sa napácha? Je evidentné, že je potrebné posilniť systém slobodného rozhodnutia občana. On je tým subjektom, ktorý najlepšie pozná svoju ekonomickú situáciu, svoju zdravotnú situáciu a svoje motivácie. Ukazuje sa, že ďaleko lepší spôsob predstavuje presun tejto kompetencie do rúk občana a nech je na jeho slobodnej vôli, ako po splnení kritérií daných zákonom posúdi svoju situáciu a svoje ciele. V diskusií o výhodnosti a nevýhodnosti II. piliera sa viedli diskusie, či má byť limit 10 rokov prispievania do II. piliera alebo 15 rokov. Táto otázka je z pohľadu systémového riešenia nezmyselná. Jedine, čo z pohľadu sociálneho systému je zaujímavé je, koľko rokov musí občan povinne prispievať do sociálneho systému a zúčastňovať sa budovania zdrojov sociálneho systému. Je jedno, či len v priebežnom alebo v prípade účasti aj v kapitalizačnom pilieri. Ukazuje sa, že minimum je 35 rokov, ak sa bude vek dožitia znova predlžovať, musí sa predĺžiť prime-

rane aj táto podmienka. Po splnení tejto podmienky je nutné skúmať, či stav akumulovaných prostriedkov I a II. piliera spĺňa kritérium 1,2 násobku životného minima prepočítaného na príslušnú strednú dobu dožitia. Po splnení tejto podmienky by malo byť na občanovi, aby sa rozhodol, či ostane pracovať alebo nie, alebo či ostane pracovať a bude naďalej ukladať peniaze na svoj účet alebo nie. Tým je možné vytvoriť približne 10-ročný interval od 55 do 65 rokov, kedy to bude občan, ktorý sám posúdi svoju aktuálnu zdravotnú a finančnú situáciu a podľa svojich osobných cieľov sa rozhodne o konkrétnom čase a podmienkach odchodu do dôchodku. Po dovŕšení 65 rokov sa už len posúdi, či občan má dosť peňazí na účte a bude poberať starobný dôchodok zo sociálneho systému alebo bude vyplácaný zo systému sociálnej pomoci. Je možné plne súhlasiť s tými názormi, že administratívny posun veku odchodu do dôchodku na 65 rokov je nutné zamietnuť. Vyššie uvedené riešenie predstavuje elegantný spôsob priblíženia sa k občanovi a zohľadňuje plne jeho potreby ale aj jeho mieru zásluh pri budovaní zdrojov v sociálnom systéme a teda aj jeho individuálnych zdrojov. Všimnite si, do 35 rokov povinného prispievania do sociálneho systému sa nezaráta to, že občan je nezamestnaný. Musí sa snažiť a musí si chrániť atraktivnosť svojej pracovnej sily priebežným zvyšovaním a dopĺňaním kvalifikácie tak, aby bol zaujímavý na trhu práce. Individuálny účet jednoducho žiada od občana jeho vlastnú a primeranú iniciatívu.

Odznela kritika na zmenu poplatkov pre DSS a kritériá posudzovania výkonu fondov. Je možné stotožniť sa s názorom, že dôvodom toho, že občania prišli na akciovom trhu o rast od 20 do 40 % je zmena zákona?

Tieto názory boli publikované na základe toho, že autori týchto tvrdení spätne dozadu spočítali príslušné hodnoty výnosov akcií a bolo povedané, že keby sme boli investovali do akcií, tak by bolo možné zarábať vyššie uvedené zhodnotenie. Autori týchto analýz vychádzajú z predpokladu, že vedia určiť, že cena akcií na trhu porastie. Na tieto zvláštne analýzy snád len dve poznámky. Spomeňte si, že pri marketingu vstupe do II. piliera zo zákona museli subjekty na svojich propagačných materiáloch informovať, že minulé výnosy nie sú zárukou budúcich ziskov. Kto pozorne študuje zákonitosti kapitálového trhu vie, že pravdepodobnosť toho, že akcie budú rásť alebo klesať sa dá predpovedať len so 4 % úspešnosťou. Existuje až 96 % pravdepodobnosť omylu. To sú známe fakty z odbornej literatúry. Takže všetci títo „veštcí“ sú generálmi po prehratej vojne. Podstatou problému, ktorý doniesla zmena zákona, je zmena rizika. Kým pred zmenou zákona riziko spojené s investovaním niesol občan, po zmene zákona ho v rozhodujúcej časti nesie DSS. Ak ale rozhoduje o investíciách DSS, tak prečo má niesť riziko občan, ktorý ho nevie a nemôže ovplyvniť? Navyše občan povinne prispieva každý mesiac na účet v II. pilieri, nie je v pozícii dobrovoľného majiteľa účtu, ktorý keď sa rozhodne tak pozastaví platby. Zároveň kríza na finančných trhoch v roku 2008 jasne preukázala, že súkromný sektor nevie poistiť nielen súkromné financie a tobôž nie verejné peniaze. Tak ako v USA, aj v EÚ sú to štáty, ktoré zachraňujú súkromné banky a finančné inštitúcie, či sa podieľajú na záchrane štátu. Kým bankový sektor vy-

kazuje zisky, dovtedy sú zisky rozdelené do súkromnej sféry v podobe astronomických odmien manažérov a dividend pre akcionárov, a keď sú banky v problémoch sú to dane občanov, cez ktoré sa riešia straty. Prakticky takýto istý problém existuje aj pri riešení Grécka. Podvod na strane štátnych úradníkov Grécka, neschopnosť euroúradníkov a príslušného komisára, spolu s ratingovými agentúrami a zlé riadenie rizík súkromných bánk vedie k tomu, že všetci občania eurozóny sa idú poskladať cez verejný zdroj na riešenie problému. Opäť verejný sektor celej eurozóny vypláca poisťku súkromným bankám cez účty Grécka. Kritériá eurozóny sa neplnia a aj keď je možné veriť, že sa hľadajú najlepšie riešenia, je možné vysloviť predpoklad, že tlak verejnosti spôsobí, že nakoniec pravda bude musieť byť povedaná a príslušní vinníci budú bráni na zodpovednosť. Nielen politicky. Alebo to skončí tak, že bankári po prijatí záchranných peňazí budú znova pripíjať na zdravie platiteľom daní v eurozóne v najdrahšom hoteli Paríž v Monte Carle pri oslave záchrany banky tak, ako to bolo v nedávnej minulosti alebo si spravia žúr v Kalifornii? Tu je aj problém II. piliera. V prvom rade II. pilier pretvára skrytý dlh na ekonomicky vyjadrený a zachytený v účtovníctve. Keďže mnohé štáty eurozóny majú len priebežný systém, dlh tohto systému nie je zachytený v účtovníctve štátu, hoci často dosahuje až 3 % HDP. Zároveň aktíva II. piliera by mali byť poistené voči inflácii. Predsa občan, v mene ktorého odvádza podnikateľ peniaze, má právo dostať po 40 rokoch aspoň tú istú hodnotu späť pri výplate svojho starobného dôchodku. Túto poisťku musí realizovať správca účtov. Ale reálne verejné zdroje v rozsahu aký má a bude mať II. pilier, (cca 1 HDP) súkromný sektor poistiť nevie. Jednoducho na to nemá nástroje. Tými disponuje len štát. Najväčší finančný ústav sveta AIG zbankrotoval a nebyť stovák miliárd dolárov zo štátneho rozpočtu USA, došlo by k ukončeniu činnosti spoločnosti AIG so všetkými katastrofálnymi dôsledkami dominoefektu. Nediť sa, že DSS sa bráni poistiť aktíva voči inflácii, pretože to predstavuje vážny systémový problém. Na druhej strane, poistenie nielen o infláciu, ale aj o rast miezd, ako je to v priebežnom systéme sociálnej poisťovne, predstavuje opäť zbytočný rast výdavkov, ktorý nemá žiadne opodstatnenie, okrem lobizmu sociálneho partnera. Skúste si však predstaviť, že ako občan ide do banky. Ak si chcete požičať, musíte preukázať, že pôžičku ste schopní splatiť a navyše, musíte mať aj majetok, ktorým zaručíte pôžičku. Musíte navyše zaplatiť cenu peňazí v podobe úroku obsahujúceho položku, ktorou sa zhodnocujú peniaze do výšky inflácie a položku zisku. Tak sa správa štandardne banka voči občanovi. V prípade II. piliera štát zriadil banku, do ktorej povinne platia podnikatelia (za zamestnancov – občanov) z príkazu štátu za to, že môžu zamestnávať pracovnú silu. DSS si peniaze z týchto účtov požičiavajú a tvrdia, že ich zhodnotia. A za to si berú poplatky. Ale mali by logicky vrátiť peniaze zhodnotené do výšky inflácie (vtedy len vrátia to, čo si požičali) a poplatky by mali byť odvodené ako podiel na zisku. Navyše až do výšky inflácie by mali byť schopné vystaviť majetkovú garanciu. Zhodnotenie o rast miezd predstavuje neprimeranú požiadavku. Ako vidíte, aj zložitý problém je jednoduchý, ak sa nezahmlieva. Čo sa týka vašej otázky, nič nebránilo DSS, aby profesionálne investovali,

zvlášť keď je trh s akciami dolu ako bol v roku 2008 a začiatkom roku 2009. Už v druhej polovici roku 2008 špičkoví investori predali dlhopisy a uzatvorili peňažné pozície (okrem peňažných určení na riadenia likvidity) a investovali do akcií s cieľom v 10 až 15-ročnom horizonte ochrániť investície pred očakávanou dramatickou infláciou, ktorú očakávajú tak o rok až dva a mala by trvať niekoľko rokov. Naše DSS urobili v tom čase presný opak, predali akcie a vytvorili dlhopisové a peňažné pozície. Čas ukáže, či to bola chybná alebo dobrá stratégia, ale bolo to slobodné rozhodnutie manažérov DSS a za toto rozhodnutie si musia nieť svoj diel zodpovednosti v dobrom aj v zlom. Je smiešne, ak sa vytvára atmosféra, že za rozhodnutím predávať akcie je zmena zákona. Všimnite si ale, ak v Nemecku a Francúzsku stoja pred dilemou zachrániť banky so zlým manažmentom rizík, alebo zadĺžiť systém verejných financií, volí sa zadĺženie verejného systému, tentoraz eurozóny. S tým súvisí aj problém novo emitovaných peňazí. Ich stiahnutie z obehu znamená potenciálne stratu likvidity bankového sektora. Kto si vezme na zodpovednosť možný rozvrát bankového systému, ktorý bol práve zachránený? História hovorí, že táto dilema sa v minulosti vždy riešila infláciou. Riešenie Grécka novou vlnou pôžičiek verejného sektora len potvrdzuje tézu dlhodobého riešenia zvýšenej menovej bázy infláciou. Toto riziko mnohí investori čoraz viac vidia reálne. Minimálne v USA.

Vráťme sa k reforme sociálneho systému, s prihliadnutím na demografický vývoj, čo naznačujú vaše skúsenosti z predchádzajúcich rokov?

Naše modely z roku 1999 až 2000 jasne preukázali, že ak nedôjde k riešeniu, sociálny systém bude vytvárať veľmi vysoký deficit verejných financií rádo vo až 2 HDP. To je systémová charakteristika priebežného sociálneho systému v kombinácii s demografickým vývojom. Ukázalo sa, že riešenie na rozdelenie I. a II. piliera s pomerom odvodov do II. piliera 9% umožňuje vykonať transformáciu sociálneho systému v horizonte 35 rokov, z čoho prvých 10 rokov je kritických na stabilitu sociálneho systému. V zásade je potrebné poďakovať sa pani ministerke, že sa jej podarilo významným spôsobom stabilizovať systém II. piliera, aj keď k ďalším potrebným zmenám zatiaľ nedošlo. Na druhej strane naše riešenia poskytovali argumenty, že je úplne zbytočné sa snažiť o to, aby jedna generácia niesla celú ekonomickú záťaž transformácie. Navrhovali sme, aby štát na transformáciu sociálneho systému vydal špeciálny typ dlhopisov s lehotou splatnosti v extréme až 75 rokov s úrokom vo výške inflácie + 1%. V horizonte 75 rokov je možné tento v súčasnosti ešte skrytý dlh sociálneho systému splatiť. Tu je problém asi ten, že ak sme v priebežnom sociálnom systéme, tak dlh nie je vyjadrený v účtovníctve štátu, hoci tu dlh reálne existuje. Mám za to, že súčasná situácia riešenia Grécka konečne otvorí aj túto otázku a zistí sa, že tento problém je masívnym problémom krajín EÚ. To, že ho nevidujeme v účtovníctve ešte neznamená, že neexistuje! Preto úvahy o porušení rovnováhy medzi I a II. pilierom neurobia nič inšie, len problém, ktorý sa postupne odкрýva sa znova skrýje a presunie sa znova na ďalšiu generáciu. Už vyriešené problémy sa znova obnovia. Pokiaľ nevytvoríme štruktúrovaný fond medzigenerač-

nej solidarity z aktív štátu a štátnych dlhopisov určených výlučne pre dôchodkovú reformu, bude veľmi ťažké nájsť systémové riešenie pre sociálny systém. Je to aj otázka toho, či verejné peniaze riešené účelovo pre sociálny systém, sú peniaze, ktoré majú pracovať v režime pohybu voľného kapitálu tak, ako to žiada EÚ. Slovensko je v súčasnosti v situácii, keď poskytuje investičné stimuly z verejných zdrojov do výšky 15 % pre zahraničný kapitál súkromného charakteru a zároveň posielajú zadarmo vlastný kapitál verejného charakteru do zahraničia. Je to ekonomický nezmysel v systéme verejných financií a výrazne poškodzuje Slovensko. Momentálne riešenie sociálneho systému je nevyhovujúce ale to neznamená, že jeho systémovými úpravami sa nevieme prepracovať do polohy, kedy je možné cez individuálny účet významným a pozitívnym spôsobom formovať trh práce. Riešenia umožňujú podporiť aj vznik rodiny a hlavne jej udržanie v trojgeneračnom modele. To samotný priebežný sociálny systém neumožňuje a ak, tak len veľmi obmedzene.

Môžete bližšie rozviesť myšlienku aktívneho formovania trhu práce a rodiny?

Tá idea je založená na skutočnosti, že čo je anonymné, bez priamej previazanosti na občana, to je časom systémovo občanom zneužitá a spôsobuje demotiváciu. Stredné sociálne systémy spôsobili to, že rodiny prestali vnímať deti v rovine ekonomickej a zostala len rovina emocionálna. Tá sa často naplní už pri jednom dieťati. Výsledkom je demografický problém mnohých krajín, ale najmä tých, kde dôchodkový systém zaručuje 50 % a vyššiu náhradu v podobe starobného dôchodku. Nie konkrétne dieťa, ale anonymný mešec peňazí v štáte zabezpečí starobu človeka. Zistilo sa, že toto je kľúčový moment demografického problému. V štedrom priebežnom sociálnom systéme už nepotrebujem vlastné dieťa, ktoré by v súlade s rozprávkou O troch grošoch sa malo postarať o rodiča, na to sa poskladáme anonymne všetci. Stačí už len pracovať a platiť odvody. Dieťa už nie je potrebné na zabezpečenie staroby. Podobne je to aj so systémom nezamestnanosti. Všetci sa skladáme do jedného fondu a len časť z neho prijíma peniaze. Opäť je tu anonymná väzba medzi plátbami a príjmom. A tak žiaľ existuje rad takých prípadov, kedy radšej ľudia odmietnu prácu a poberajú dávky v nezamestnanosti, ako by, hoci dočasne prijali aj horšie platenú prácu. To nehovorím o motivácii k celoživotnému vzdelávaniu ako prevencii pri zachovaní si atraktivity svojej pracovnej sily na trhu práce. Akonáhle je však k dispozícii individuálny účet, vieme sociálny systém vyriešiť tak, že rozloženie rizika spojeného s nezamestnanosťou je rozložené medzi anonymný spoločný fond a medzi individuálny účet jednotlivca. Pokiaľ jednotlivec bude vedieť, že časť dávok v nezamestnanosti sa mu vypláca z jeho individuálneho účtu, asi si rozmyslí „prejsť“ svoj dôchodok a zároveň sa zvýši motivácia k rozširovaniu vzdelania a pracovných návykov. Veľmi podobná situácia je v oblasti vytvorenia ekonomických väzieb v trojgeneračnej rodine. Ak časť z daní z príjmu fyzickej osoby dieťaťa po jeho vstupe do pracovného pomeru presmerujeme na účty otca a matky, tak rodičia budú mať ekonomickú motiváciu mať dieťa skôr a hlavne investujú do jeho vzdelania s cieľom zvýšiť jeho hodnotu na trhu práce a tým aj ovplyvniť výšku dane z príjmu, ktorá pôjde na

jeho osobný účet ako príspevok k dôchodku. Nebude stačiť mať dieťa, alebo veľa detí, tie deti budú musieť mať v dospelosti prácu a pri vyššom vzdelaní majú šancu mať aj vyšší príjem. To samozrejme usmerní výber vzdelania smerom k reálnemu uplatneniu na trhu práce – inými slovami zaniknú prirodzeným spôsobom učebné odbory, ktoré nebudú mať uplatnenie na trhu práce. Rodičia cez ekonomickú časť vnímania dieťaťa budú mať prirodzenú motiváciu mať viac detí a investovať do ich reálne uplatniteľného vzdelania na trhu práce. Presne ako v minulosti, vytvorí sa režim vzťahov trojgeneračnej rodiny s aplikáciou generáciami overenej ekonomiky obsiahnutej v rozprávke O troch grošoch.

Už dlhší čas sa venujete sociálnemu systému, kedy ste si uvedomili nutnosť jeho riešenia?

V roku 1994 sme investovali do spoločnosti Gescia, ktorej predmetom náplne bolo riešenie doplnkového dôchodkového systému III. piliera. Zaujímali nás investičné zdroje stredno a dlhodobého charakteru. K samotnej reforme sociálneho systému som sa dostal až v roku 1999. Prvé riešenia sme predstavovali začiatkom roku 2000, ktoré položili základ myšlienok riešenia sociálneho systému v rozdelení na I. a II. pilier. Jeho postupné rozpracovanie vytváralo nadstavby a samozrejme boli potrebné dlhodobé testy tohto riešenia. V roku 2001 bolo zrejme, že musí dôjsť k rozsiahlej verejnej diskusii. Po dohode s vtedajším ministrom pánom Magvašim, sme rozdali materiály všetkým záujemcom tak, aby vznikla spoločenská diskusia. Bolo zaujímavé vidieť, ako sa vytvorilo postupne rad riešiteľov. Bol prezentovaný celý rad riešení sociálneho systému. Pre mňa to bolo akoby vytvorenie veľkého laboratória, kde sa testujú idey a princípy a na nich postavené riešenia a zodpovedne sa vyhodnocujú. Je lepšie detailne analyzovať prichádzajúce nápady a riešenia a pomaly budovať koncepcie a systémovo konzistentný sociálny systém. V roku 2000 ma ani vo sne nenapadlo, že si niekto dovoľí tak brutálne zaútočiť na emóciu chamtivosti a nahovoriť ľuďom, že je dobre, ak individuálny účet bude účtom sporivým a opustí sa princíp poistenia s redistribúciou umožňujúcou plne pokryť sociálne riziká definované zákonom. Navyše, že bude ľuďom reálne uprené slobodné rozhodnutie v dôsledku čoho bude porušená rovnosť príležitostí s dopadom na ich práva v podobe výšky vyplácaného dôchodku. Ako som spomenul, je to transformácia v dĺžke trvania 35 rokov a dobré riešenie si vyžaduje rozložiť ekonomickú záťaž najlepšie na tri generácie. Preto aj postup riešiteľov musí byť trpezlivý a hlavne obozretný a dostatočne vyargumentovaný. Ináč sa narobia vážne chyby, ktoré bude nákladné odstraňovať v budúcnosti. Len málokto ráč časť verejných financií je tak náročná ako sociálny systém. Sociálny systém predstavuje polovicu verejných financií. Aj slon sa dá zjesť, ak sa konzumuje po častiach. Preto sociálny systém by mal prejsť skutočnou verejnou diskusiou, mali by sme sa vrátiť k jeho poslaniu a krok po kroku analyzovať rôzne možnosti a riešenia. Je to problematika zhruba na 6 rokov systematickej práce s postupným uvádzaním overených čiastkových riešení tak, aby nakoniec prerástli do uceleného systému, ktorý bude slúžiť tak jednotlivcovi, ako jeho rodine tak spoločnosti. Bez vytvorenia celospoločenskej dohody je to prakticky neriešiteľný problém, čo aj súčasný stav preukázal.